

A NÉPIEK NEMZET- SZEMLÉLETE

P A Á R Á D Á M

Wilhelm Moberg svéd író *Népem története. Svédország a középkorban* című történeti munkája arra vállalkozott, hogy megírja a kisemberek, a parasztok, közkatonák, kézművesek szemszögéből hazája történetét. Amint könyve előszavában írja, bírálva a korabeli oktatási rendszert, „az ország lakosságának hatalmas tömegei nem kerültek be a történelemkönyvbe [...] Hiányoltam azokat, akik bevetették és learatták a szántóföldeket, akik erdőt irtottak, utakat törtek, akik a kastélyokat, palotákat, erődöket, várakat, városokat, kunyhókat építették.”¹ Bár Moberg ahhoz a svéd írókörhöz tartozott, akiket „proletáriróknak” neveztek, utalva erős szociális érzékenységükre és témaválasztásukra, látásmódja és történelemfölfogása rokon a magyar népi mozgalommal, amely szintén az 1920-as évek végén alakult ki. A korban számos kulturális mozgalom jelentkezett, amelyek az elit és a polgárság helyett kifejezetten a széles értelemben vett népet, leginkább a munkásságot és a parasztságot, illetve a – harmadik világbéli mozgalmak esetében – gyarmati népeket helyezték a középpontba (például a francia *populisme* művészeti irányzata, a latin-amerikai *indigenismo*, azaz az indiánt középpontba helyező irányzat, a francia-afrikai *négritude*).²

Ezek az irányzatok közösek voltak néhány vonásban. Elsősorban a paraszt, a munkás életét ábrázolták realizisztikus igénnyel. Mindeközben szakítottak a korábbi érzelgős-giccses, szentimentális és romantikus népábrázolással. A nemzet (ország, régió) történetét nem az elit, azaz nem az uralkodók, arisztokrácia, nagypolgárság felől, hanem a nép (parasztság, mezőgazdasági és ipari munkásság, kispolgárság, szabadfoglalkozású értelmiség, közalkalmazottak stb.) élményei felől mutatták be, vagyis szakítottak az egyoldalú politikátörténet-írással. Úgy érezték, hogy a társadalom alsó rétegei és egyes területi, vallási és etnikai csoportok (például az alföldi, református szegényparaszt, az indián vagy az afrikai állattenyésztő) jobban megőrizték az eredeti népi kultúrát, mint az elit. Végül, a népközpontú történetírás nem öncélú volt, hanem politikai programot (t)akart: a nép emancipációját, kulturális, gazdasági fölemelését, egészen akár uralomra juttatásáig.

De az is közös vonásként emelhető ki, hogy a népet úgy mutatták be, mint amely *szerves egységben él a szülőfölddel*. A hazát nem közigazgatási egységnek tekintették, hanem a hegyek-folyók, erdők-mezők által szabdalta, meghitt tájak együttesének. Ebből érthető, hogy bár a francia populisták, latin-amerikai indigenisták, magyar népiek, indiai gandhisták egytől egyig hazafiak voltak, hazafiságuk másból fakadt, mint egyszerű nacionalizmusból. Ahol a nacionalista politikai bürokrata államhatárokat, vámhatárt és határőrséget látott,

1 Vilhelm MOBERG: *Népem története. Svédország a középkorban*. ford. MISZOGLÁD Gábor, Gondolat, Bp. 1984. 12.

2 BORBÁNDI Gyula: *A magyar népi mozgalom*. Püski, New York, 1983. 142.

ők a határokat átvágó domborzati formákat és a rajtuk élő népet látták: juhait terelgető pásztort, földművest, favágót és szegénylegényt. Ebből érthető meg, hogy nemzetfogalmukat nem lehet belesűríteni az államnemzet fogalmába. Ugyanakkor nagyon jellemző, hogy azokban az országokban, ahol évszázadokon át sok nemzetiség élt egymás mellett, ezeknek a mozgalmaknak keresniük kellett az összekötő kapcsolatokat a térség népei között.

A NÉPIEK ÉS A KÜLVILÁG

A népi mozgalom sajátos helyet töltött be a két háború közötti Magyarország eszméi között.³ Kérdésfeltevésük (hogyan emancipálható a parasztság), jövőképük (hogyan újítható meg a nemzet a parasztságból) és a soha nem tisztázott „harmadik út” iránti – bár igaz, nem mindegyikükre kiterjedő – vonzalmuk éles határt vont a többi politikai-eszmei mozgalomtól, akkor is, ha persze koncepciók és személyek révén bőven akadtak átfedések. A népiek elvetették a kor konzervatív politikáját, noha, főleg a '30-as évek végétől, akadtak pártolói az elit és a konzervatív rétegek sorában (Magyary Zoltán, gróf Teleki Pál, Zsindely Ferenc, Zsindelyné Tüdös Klára), párhuzamosan azzal, ahogyan a rendszer nyitottabbá vált a szociális kérdésekre. Ami a szélsőjobb oldali ellenzékét illeti, néhány kivétellel (Erdélyi József, Sértő Kálmán) nem kábultak el a nyilas-keresztes mozgalmak ürelles és szociális jelszavaitól, és fölismerték e jelszavak mögött a nyilas mozgalmak halált hozó természetét.

A liberalizmussal többszintű konfliktusuk volt. Először is, hibáztatták a dualizmus korának liberális politikáját a szociális kérdések, különösen a parasztság sorsának elhanyagolásáért, és ezt felelősnek érezték a trianoni trauma bekövetkeztében is. Másrészt koruk liberalizmusát gyakran azonosították az angolszász országok kapitalista berendezkedésének ideológiájával, és ebből az alapállásból a népiek beleillettek azon, Kelet-Európától Latin-Amerikáig és Indiáig húzódó mozgalmak (orosz *narodnyikok*, francia-afrikai *négritude*, latin-amerikai indigenizmus stb.) sorába, amelyek a félperiféria valamilyen lázadását képviselték a kapitalizmus centrumával szemben. A centrum liberális politikája gyakran elfedte a periféria elmaradott viszonyainak kihasználását. Végül saját koruk polgári íróival, az ún. urbánusokkal szemben is erős fenntartásaik voltak (ami persze kölcsönös volt), és az urbánusok is gyakran a liberális fölfogást kérték számon a népieken. A két tábor – a személyi, eszméi átfedések ellenére – hosszú és párhuzamos vitasorokba (Babits Mihály–Németh László, Hatvany Lajos + Ignó Pál–Németh László, Ignó Pál–Illyés Gyula) bonyolódott egymással, ami nem tett jó egymás megértésének, bár olykor a felek közel kerültek, például az 1938-as Márciusi Front idején.⁴

A Jászi Oszkár nevével fémjelzett polgári radikalizmust méltányolták szociologikus nézőpontja miatt, de hibáztatták azért, hogy nem foglalkozott eléggé a parasztsággal, és természetesen a polgári radikálisok 1918-as szerepvállalása sem tett jót megítélésüknek. Az emigráns Jászi éles szemmel és józan ítélőképességgel vette észre a népi mozgalomban a polgári radikális nézetek bizonyos folytonosságát (alulról szerveződő szövetkezeti mozgalom, a kisbirtok támogatása, monopóliumok elleni küzdelem).⁵

a félperiféria lázadását képviselték a kapitalizmus centrumával szemben

3 A népi mozgalom rendkívül népszerű mai napig az eszmetörténeti kutatásokban. A teljesség igénye nélkül a népi mozgalomról szóló monográfiák: BORBÁNDI Gyula: *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék*. Püski, New York, 1983.; TÓTH Pál Péter: *Metszéspontok. A Turultól a Márciusi Frontig*. Akadémiai, Bp. 1983.; SALAMON Konrád: *A harmadik út kísérlete*. Eötvös, Bp. 1989. és PAPP István: *A magyar népi mozgalom története*. Jaffa, Bp. 2012. A népi mozgalom egyes személyiségeiről szóló életrajzok száma könyvtárnyi. A témában a legújabb tanulmánykötet a Századvég Kiadónál jelent meg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpontja és a Molnár Tamás Kutatócsoport közös szervezésében megrendezésre került 2021. december 8-i konferencia előadásaiból: *A népi gondolat a 20. században*. szerk. NOVÁK Attila – PAP Milán, Századvég, Bp. 2022.

4 Lásd erről a témáról a *BBC History* 2022. márciusi, *Népiek és urbánusok. Barátságok, ellentétek, viták* című különszámát (6–35).

5 PAPP: *l.m.* 92. GYURGYÁK János: *Ezzé lett magyar hazátok*. Osiris, Bp. 2007. 194.

vallották a közép- és kelet-európai népek testvériségét

A népi mozgalomról mindent és mindennek az ellenkezőjét el lehet tehát mondani. Ennek oka, hogy laza hálózatot alkottak, és a magyar jövőről szóló elképzeléseik eltértek egymástól. Hogy valamilyen különutas, az angol céhszocialistákkal, anarchistákkal és gandhistákkal rokonítható szocializmus a válasz a magyar problémákra, minőségszocializmus néven (Németh László), vagy a polgári demokrácia (Bibó István, Kovács Imre, Szabó Zoltán), esetleg a paraszti szocializmus (Veres Péter), abban a mozgalom tagjai egymással homlokegyenest eltérő nézeteket vallottak. A hatalom időnként közeledett a népiek felé – és hogy e hatalmat hol Gömbös Gyula, hol Révai József, hol Aczél György vagy maga Kádár János jelenítette meg, az mellékes abból a szempontból, hogy a cél mindig a kisajátítás, illetve a megosztás volt.

A különbségek, sőt olykor ellentétek dacára bizonyos közös pontok azonban kimutathatók a népi táborban. A népiek célja a parasztság fölemelése volt. Ez azonban nem valamilyen szociálpolitikai toldozgatást-foltozgatást jelentett a létező rendszeren. Ők ugyanis le akarták váltani az „urak” Magyarországot (s e körbe sorolták a középosztályt, beleértve a zsidó középosztályt is, ebből fakadt sokuk félreérthető, rossz ízű fogalmazása a zsidósággal kapcsolatban) mint levitézlett, önmagát túlélt társadalmi rendet. Mint látható, céljaikban meglehetősen radikálisak voltak, bár a *hogyanról* nem fogalmaztak világosan. Harmadik útról beszéltek és írtak, ám a „harmadik út” fogalmába túl sok minden belefért, a minőségszocializmustól egy skandináv típusú parasztdemokrácián keresztül a valódi polgári demokráciáig.

S végül, ami összekötötte őket, de egyúttal elválasztotta őket koruk konzervatívjaitól és a liberálisok egy részétől is: erősen vallották a közép- és kelet-európai népek testvériségét, sőt Kossuth Lajos és Szabó Dezső (s ki nem mondva Jászi Oszkár) nyomdokain haladva hangoztatták a Duna-menti népek valamilyen fokú politikai keretben történő egybeszervezését. Ez nyilvánvalóan reálsan csak konföderáció lehetett volna, ennél szorosabb egységnek az alapja hiányzott – sorsközösség ide, Németh László által emlegetett „tejttestvériség” oda.⁶ Utóbbi fontos megérteni, ha világosan értékelni akarjuk a népiek nemzetfölfogását.

Esetükben egy egészen sajátos nemzetkonceptióról van szó, amely befogadó volt kulturálisan (a magyarság és környező népek népköltészetében a közös vonások, a paraszti sors azonossága alapján), de tagjai zártak vertikálisan, az arisztokrácia, nagypolgárság, középosztályok felé, és néhányan a zsidóság és/vagy németség irányában is. Mindez annak az oka, hogy számukra nem a horizontális tagoltság, a „bal” és „jobb” ellentétpár, hanem a vertikális tagozódás, a „fent” és a „lent” volt a lényeges, ugyanakkor hajlottak annak elfogadására, hogy a magyarság sorsának záloga a magyar paraszt, így néhányan a zsidóságot és német (sváb) parasztságot is a „fent” világához sorolták. Utóbbi vonás számos türelmetlenségnek lett forrása, ami mai napig kísérti a népi mozgalom megítélését. A közép- és kelet-európai sorsközösség hangsúlyozásával viszont kiléptek a trianoni trauma csapdájából.

PÁRHUZAMOS NEMZETDISKURZUSOK

A népi mozgalom személyiségei koruk konzervatív és liberális nemzetfölfogásával ellentétesen gondolkodtak a nemzetről. Nem fogadták el a francia típusú államnacionalizmust, azaz az állam és nemzet azonosságát-azonosítását, mert ez egész kérdésfeltevésüktől távol állt, amellet teljesen hamis lett volna Közép- és Kelet-Európára vonatkoztatva, ráadásul a Trianon után határon túlra került magyarság is ékes cáfolata volt ennek az elképzelésnek. Ám azt sem lehetne állítani, hogy csak a herderi kultúrnacionalizmusban gondolkodtak volna, miszerint a nemzet alapja a nyelv és a kultúra, noha ez már jobban kifejezte a népiek

6 Lásd Németh Lászlónak egy német szerző, Karl Dietrich által írott közép- és kelet-európai összehasonlító irodalomtörténeti munkáját kommentáló, s ennek apropóján a „tejttestvériséget” megfogalmazó tanulmányát. NÉMETH LÁSZLÓ: *A minőség forradalma. Kisebbségben*. Püski, Bp. 1992. 508–510. A népiek Trianonnal kapcsolatos gondolatait részletesen bemutatja: *Trianon és a revízió. A népi írók tanulmányai, cikkei és feljegyzései (1920–1944)* szerk. PÉTERFI GÁBOR, Osiris, Bp. 2021.

Népi magyarság –
Szántás falu 1929-ben
(Fortepan)

elképzelését. A népiek többsége számára a kultúrnemzeti felfogás csak alap volt. Ebből azonban még hiányzott számukra valami: a szomszédos népekkel való sorsközösség, amely azon a feltevésen alapult, hogy a magyarok, lengyelek, csehek, románok, délszlávok története azonosságot mutat.⁷

Ernest Renan elmélete állt legközelebb a népiekhez. Eszerint a nemzet lényege közös emlékek a múltból és közös cselekvés a jövőre nézve. Szabó Zoltán a magyarság kapcsán *diaszpóranemzetről* írt. Ezzel a fogalommal átvágta a gordiuszi csomót, vagyis hogy miként lehet összeegyeztetni a kultúrnemzet-fölfogást és a politikai határok elfogadását. Szabó úgy vélte, ahogyan a népiek többsége is: a nemzetet meg kell különböztetni a közigazgatási határok által szegélyezett államtól. Ám ennél egy fokkal tovább ment: nem a nyelvhatárokat kell nézni, hanem a tájban élő embert. A táj összeköthet különböző népeket. S fordítva: azonos nyelvű és kultúrájú emberek, bármely táján éljenek a világnak, alkothatnak egy nemzetet. Ahogyan Gyurgyák János is fogalmaz, Szabó „úgy gondolta, hogy ahol magyarok jönnek össze a problémák megvitatása céljából, ott van a nemzet”.⁸ S persze nyilván igaz ez másokra is: ha Békéscsabán összejön öt román, ott a román nemzet *is* jelen van. S New Yorkban öt ír vagy kínai az ír és kínai nemzetet képviseli, és így tovább. Ez az emberléptékű és emberközpontú fölfogás szimpatikus módon nemcsak a trianoni és az 1947-es párizsi határváltozás miatti búslakodáson lép túl, hanem a kisállami terület-központú nacionalizmusokon is.

Szabó Zoltán *Szerelmes földrajz* (1942) című művében fejtette ki álláspontját a hazáról, megcsillantva némi panteizmust is:

„A Hargitától teljesen idegen lenne valami olyan becsvágy, melyet a Matterhorn sértőnek tekinthetne. A tájak nem harcolnak, hanem teremnek, nem vetélkednek, hanem ihletnek; jó lenne időnként figyelni rájuk. A különféle tájak nagyon jól megférnek egymás mellett; ha a különféle nemzetek, amelyek legelőikén és síkjaikon élnek, jobban hallgatnának rájuk, talán jobban megférnének egymás mellett. [...] A tájak békülékenységre, szeretetre, türelemre, életörömrre, fanatizmustól ment kívánságokra tanítanak, az otthon megbecsülésére, és ezzel más otthonának a tiszteletére.”⁹

7 Lásd Kovács Imre cikkét, mely szerint „a Duna-völgye a Duna-völgyieké”. Kovács Imre: *A Duna-konföderáció = Trianon és a revízió*. Lm. 265.

8 GYURGYÁK: *I.m.* 406.

9 SZABÓ Zoltán: *Szerelmes földrajz* [1942] Osiris, Bp. 1999. 14–15.

Népi út –
Az *Emberek a havason* (Szöcs
István, 1943) moziplakátja
(IMDB)

Szabó Zoltán emellett úgy vélte, hogy a nemzethez tartozás állandó párbeszéd az ősökkel, mindenekelőtt a magyar történelmi alakokkal és írókkal. Szabó ezzel az állásponttal lényegében a konzervatívok örök elméletét fogalmazta meg új köntösben: a nemzet, sőt egy közösség nem más, mint szövetség, lánc az élők, a holtak és a még meg nem születettek között. Talán Szabó volt a népi írók közül az, aki a közösségközpontú, ősökre és utódokra figyelő nemzetelmélettel, a táj és ember szimbiózisának gondolatával a legközelebb állt a klasszikus konzervatív fölfogáshoz.

Szintén a tájból és tájban élő emberből indult ki, de zavarosabb következtésekre jutott az autodidakta szegényparaszti író, Veres Péter, aki lényegében a magyar karaktert szülőföldje, az Alföld parasztságának kultúrájából, mentalitásából és észjárásából vezette le. Veres nem minden parasztot tekintett a magyar etnikum tipikus hordozójának, csupán az „igaz parasztságot jelentő kispasztság és földmunkásság”, vagy amint ő nevezte, a „rideg parasztság”

típusát.¹⁰ Veres érdekes módon az alföldi rideg parasztot „nemzetfelettinek” minősíti. Ez annyit jelent, amennyire Veresnél kihámozható, hogy „nem gyűlöli a többi nemzetet”, vagyis immunis a fajvédő és irredenta politikára.

Paraszsors – magyar sors című 1941-es művében az ősi magyarság és a parasztság azonosítása még inkább egyértelmű, igaz, itt már az egész parasztság a nemzet alapja, sőt a magyar munkásság paraszti gyökerű része is: „Egy dolog bizonyos. Az, hogyha ma még, itt Magyarországon valakik csak valamennyire is hasonlítanak Árpád népéhez, akár testileg, akár lelkileg, akár ízlésben, akár gondolkodásban, akár jellemben, akár magatartásban, azok nem árja testű vagy latin szellemű uraink, nem zsidó észjárású polgáraink és nem szolgalelkű hivatalnokaink, hanem mi vagyunk, magyar parasztok és parasztból lett munkások.”¹¹ Veres, aki, mint ahogyan a megfogalmazás mutatja, rövid időre közel került a faji gondolathoz, majd bekapaszkodott egyfajta paraszti szocializmusba, mint alternatívába, később is az ősi kollektivitásban élő rideg parasztság életmódját és hagyományait kérte számon a mindenkori politikai vezető rétegeken.

Kodolányi János két csoportra osztotta az európai nemzeteket. Elmélete szerint vannak burjánzó nemzetek, mint az angol, a francia, az orosz és a német. Ezek a népek életerős, expanzív gazdasági és kulturális alapra támaszkodnak, és jellegükből fakadóan maguk köré gyűjtik a kisépeket, mint a Nap a bolygókat. Más nemzetek zárt térben vegetálnak, és állandó félelmük a megsemmisülés. Ezeket vegetatív nemzeteknek nevezi. Ha Kodolányi elméletét követjük, akkor jól kirajzolódik az a néphalmaz, amely vegetatív. Ilyen Európa összes földrajzilag periférikus helyzetű népe: a baltiak, a skandináv és kelta népek, s végül, de nem utolsósorban a magyarok tartoznak e közösségek körébe. E népek történelmi élményei indokolják a félelmet az eltűnéstől. Hódítás, kivándorlási hullámok sújtják őket, a magyarokat még külön az egykerendszer is (a népiek kedvelt kutatási témája). A népességvesztés drámai erővel bevésődött ezeknek a népeknek a tudatalattijába, az az aggodalom, hogy – miként rockoperánk, az *István, a király* fogalmaz – „egyre egyre nemzetünk”.

Ugyanakkor érdekes kérdés, amit Kodolányi nem tesz föl, éppen csak pedzeget: vajon a periférikus lét nem jelent-e olykor előnyt a világtörténelemben? Például a kapitalista gazdaság megkésett fejlődése, valamint az agrárszerkezetben fennmaradt közösségi-rendies vonások nem jelenthetnek-e kedvező bázist egy új típusú, a kor kihívásaihoz illeszkedő társadalmi modell kialakításához, amely jobban illeszkedik az adott nép hagyományaihoz, mint a centrumtól átvett minták. Azokban az években, amikor a népi írók tevékenykedtek, Skandináviában a jóléti modell hajnala kezdődött. Utóbbi nem működött volna anélkül, ha a politikai erők nem érzik a természetföldrajzi és gazdasági erők szorító kényszerét, és ha nem tanulják meg az együttműködést.

a periférikus lét
előnyt is jelenthet a
világtörténelemben

1945 UTÁN

1945 cezúrárt jelentett a magyar történelemben, például abból a szempontból is, hogy a majd' ezeréves, a nagybirtok uralmára épülő agrárszerkezet megszűnt, és a földosztás azzal a hiú reménnyel kecsegtetett, hogy Magyarország a kisbirtokosok országává válik – nagyjából úgy, mint Skandinávia. Mint tudjuk, a földosztást ekkor favorizáló kommunisták valójában más alternatívában gondolkoztak, és csak pár év kellett nekik a szovjet mintájú kollektivizáláshoz. Ám 1945-ben még nem volt ennyire világos, mi történik majd pár évvel később. Kovács Imre például egyenesen nemzetváltásról írt: az úri nemzet végleg átadta helyét egy új nemzetnek, amelyben a parasztság és munkásság vágya valósul meg.¹² Szabó Zoltán, Németh László és Bibó István árnyaltabban látták

10 VERES Péter: *Az Alföld parasztsága* [1939] Kossuth, Bp. 1986. 5.

11 VERES Péter: *Paraszsors – magyar sors* [1941] = Uő: *Magyar megmaradás. A paraszti jövőendő. Az Alföld parasztsága. Paraszsors – magyar sors.* Püski, Bp. 2000. 312.

12 TAKÁTS József: *Modern magyar politikai eszmetörténet.* Osiris, Bp. 2007. 136. és SALAMON Konrád: *Kovács Imre forradalma. A földreform és a népképviselő Dózsjája.* Magyar Napló, Bp. 2021. 157.

Németh László: *Debreceni káté* (1933)

Mit kell tudnia minden magyarnak a koráról?

A XIX. század eszméi abba a tévhitbe ringathattak, hogy a történelem a népek biztosítóintézete, s a föld javai ezután állandó hatalmi kvóták szerint kerülnek kiosztásra. A Népszövetségben ez az állandósított történelem állította fel központi hivatalát. Csakhogy a mi századunk nem ismeri el sem a Népszövetséget, sem a népek önrendelkezési jogát, sem a védtelenül hagyott lelki és fizikai határokat. A nemzetek életformát cserélnek, sorsuk mint felfrissített seb kiújul, a világ *status nascendi* állapotba kerül, nemzeti és nemzetközi jelszavak alatt megindul a népek lökdösődése, a kiválóakat nem lehet érzelmes érvekkel elriasztani a hatalomtól, s a kisejteztnivalók a betegek jogán nem könyöröghetik vissza magukat az életbe.

Mit követel ez a kor a magyarságtól?

Ez a kor, mely feloszlatja a hajléktalan népek menhelyét, azt akarja tudni, hogy melyik nép él, és melyik haldokol. A magyarságnak be kell bizonyítania, hogy nem szakítja szét a csontjain átsüvöltő változás. Az elkerült vagy tiszteletben tartott ázsiai tehetetlenség nem véd meg többé, helyt kell állanunk.

Valószínű-e, hogy a magyarság helyt fog állani?

Nem valószínű. A valószínűség számtani fogalom, hiányzik belőle a számokkal megfoghatatlan: a heroizmus. Az észérvek aránya a magyarság ellen szól. Vezértelen, fertőzött, kalandokban kifárasztott nép – égő bunda alatt alszik, s ha felugrik, saját égésének csinál csak szelet.

Miért kell mégis erőltetnünk a helytállást?

Mert így kívánja életünk méltósága, a testünkben szálló sors s az elszántságot kedvelő idő. A történelem népekben él, és népekben gondolkodik, népével az egyén földi halhatatlanságának is vége; semmiféle nemzetközi megváltás sem mentheti meg a rajtunk átszálló életet a jövőnek, ha a népnek, melyben atomok voltunk, magva szakadt. Reménytelen a harcunk? A nagyság, mint maga az élet is, reménytelen, s a reménytelenségben, a falhoz állított népek harcában van valami kétszerkettő fölötti remény. A történelem a tragikus életérzés csodája. Marathonnál a reménytelenség győzött.

Hogy állhat helyt a magyarság?

Ki kell egyenesednie, és sorsa helyére szöknie.

Hogy egyenesedhet ki a magyarság?

Hagyományai belső udvarára kell húzódnia, legjobb életnedveit kell fölszívattyúznia magába. Van magyar sors, s voltak e sors széljárásában lengő életek: ezeknek az izgalmát és erejét kell áteresztenünk magunkon. Át kell építenünk társadalmunk hatalmi struktúráját, hogy a gerinc megint a test középvonalába kerüljön, s olyan vezérlő réteget kell uralomra juttatnunk, melynek tudomása van a testről és helyzetéről.

A faji gondolatra kell hát felekednünk?

Ha a faj embertani fogalom: nem. Ha erkölcsi: igen. A népet többnyire tökéletlenül fedő élettani változat: nem lehet eszmény; a nép sorsához illő magatartás: igen. A magyarság új életre lobbanását kívánjuk egy sorsához méltó magatartású „új nemes”-ségben.

a helyzetet. Mindhárman figyelmeztettek arra, hogy a régi beidegződések és politikai kulturális normák átalakulásához idő kell, és a jelen éppenséggel nem a kompromisszumok, hanem az ádáz politikai küzdelmek felé vezet.

Az 1947-es párizsi békeszerződést követően a nemzetről való töprengés befelé, a magyarországi magyarság felé fordult. A népiek azonban az 1970-es és '80-as években egyre nagyobb érdeklődéssel fordultak a határon túli magyarság felé, párhuzamosan a csehszlovákiai és különösen a romániai represszió fokozódásával. A határon túli magyarság ügye volt az egyik tabutéma a korban, és ezen keresztül lehetett a legkönnyebben rámutatni a létező szocializmus csődjére. Hiszen a kommunista pártok vállalták azt, hogy biztosítják a nemzeti kisebbségek egyenjogúságát az államuk területén. Ha erre nem képesek, akkor logikusan adódik, hogy magával az elmélettel van hiba. Mindeközben a népiek igyekeztek megvédeni magukat a támadástól, miszerint nemzeti illúziókat, délibábokat kergetnének. Erre az önvédelemre vonatkozott Illyés Gyula ismert mondása: „nemzeti, aki jogot véd, nacionalista, aki jogot sért.”¹³

Ez a mondat persze fából vaskarika jellegű érvelés, hiszen a nemzeti szó szerint ugyanaz, mint a nacionalista. A korszakba kell behelyezkednünk, ha értékelni kívánjuk Illyés mondatát. Az író úgy akart érvelni a határon túli magyarság sorsával való törődés mellett, hogy aközben nem kerül ellentétbe a „szo-

13 Idézi: VASY Géza: *Illyés Gyula*. Elektra Kiadóház, Bp. 2002. 129.

Hogy szokhat a magyarság a sorsa által kijelölt helyre?

A magyarság kis népek közt él. A kis népeknek ezt az övét barna, fekete és piros nagy népek veszik körül. Ezeket a kis népeket a történelem kényszere és a népi élet közlekedőcsatornáit fűzték eddig egy közösségbe. Ez a közösség szétszakadt, három tenger készül szétmosni egy szigetet. E kis népek közt egyetlenegy sincs, amelynek olyan nagy érdeke volna, hogy ez a sziget erős gátakkal zárkózzék el a tenger elől, mint a magyar. Ausztriát Németország húzza, a szlávokat a szlávok, Romániát a latin Nyugat – minékünk egy menedékünk van: ha e területen a szét-húzó erők ellen új centripetális erő támad. A magyarságnak, mint századok óta annyiszor, ennek az erőnek kell támasztékot adni.

Összeegyeztethető-e a nemzeti kiegyenesedés és a nemzetközi összeilleszkedés eszméje?

Összeegyeztethető, s csak a politikai rosszhiszeműség vonultatja őket egymással szembe. A nemzetnek „formában” kell lennie, hogy az együttesbe beleilleszkedhessék, s csak az együttesben lehet reménye, hogy összeszedett ereje hatásos is lesz. Minél súlyosabbak leszünk magunk, annál közelebb csúszik felénk e szövetség súlypontja, s minél nemesebb szerephez jutunk e szövetségben, annál szabadabban bontakozhat ki nemzeti erőnk. Határainkat befo-lyásunkban kell kitégítanunk: ez az igazi revízió.

A mai magyar kormányzó réteg alkalmas-e a magyarságnak erre a „sorba állítására”?

Nem. Lehetnek használható tagjai, de az egész réteg, erkölcse és közszelleme miatt, jövőnk legnagyobb akadálya; egyetlen mentsége, hogy ami ma felválthatná, semmivel sem különb. Ez a réteg magával hozta, ősein át még, az uralkodás tudományát, de nincs magasabb értelme uralkodásának. Tud sarkantyúzni, de nem tudja, merre nyargal. Jövőtlenné tette politikánkat, s túlságosan megtanulta ahhoz a hatalom élvezetét, hogy az önuralomra példát szol-gáltasson.

Miben bízhatnak mégis, akik helytállásra erőltetik a magyart?

A lappangó jobbokban és a magyar nép aránylag érintetlen tömegeiben. Az utolsó harminc év mozgalmi ájtárták a magyar érzésű művelteket is; ez a réteg már nem néz olyan széles ökörhomlokkal felénk; az agyakban benne van a kovász, a munkásságtól a hatalom részeség mindenütt vannak cserélt lelkek, s csak a meghunyászkodás és a meg-felelő mozgalom hiánya az oka, hogy a másképp gondolkozók rétege, a lappangó új nemesség, vagy akiket az új nemesség magával rántathatna, mint igényt tartó réteg még nem jelentkezett. Ha ez a réteg magára talál, bele tud öltözködni egy szigorúbb erkölcsbe, s megkezdi a maradék népi erők kiaknázását: a csoda megtörtént, a magyarság fennmaradt.

Mi történik, ha feladatunknak nem felelünk meg?

Tetveinktől elpeletten, elgyengülve várjuk, hogy mit kezd velünk a más népek sorsa. Valamelyik nagy nép gyarmat-birtokába olvadunk be? Szomszédaink darabolnak fel, hogy egységüket védjék? Vagy egy internacionalista néptest-vériségnek leszünk osztályjaink? Mindegy. „Korszakok tűzdühe nem edzett, s fölolvaszt a világ kohója, s elveszünk, mert elvesztettük magunkat.”

Németh László: *Sorskérdések* (Németh László Művei) szöv. gond. Grezsa Ferenc, Magvető–Szépirodalmi, Bp. 1989. 71–73. oldal

cialista hazafiság” tézisével.¹⁴ Vagy ahogyan 1958-ban fogalmazott: „Századunk legpusztítóbb szellemi vírusa a nacionalizmus. Ellenszere egy van: egészséges nemzeti életű közösség.”¹⁵ Mindez védekezés volt az 1956-os forradalom után, amikor a pártállam gyanúval kezelte a népiséget, vagy másként a „narodnyik-ságot”, ahogyan ekkor minősítették.

Az 1970-es és ’80-as években a régi paraszti társadalom beletört a tsz-rendszerbe és az extenzív iparosításba. Úgy tűnt egyúttal, hogy a „nép”, azaz a társadalom alsó része beemelődött a nemzetbe, megvalósítva a népi írók vágyait. Szociális, gazdasági és művelődési téren valóban voltak vívmányok, ám a népi írók jó érzéssel vették észre, hogy új problémák jelentek meg. A népiek érdeklődésének és kritikájának iránya megváltozott. Már nem a lassan föloldódó, illetve tsz-dolgozóvá, részben ipari munkássá váló parasztság foglalkoztatta őket elsősorban, hanem általános, a magyarság egészét érintő problémák. Mindenekelőtt a demográfiai helyzet (Fekete Gyula), a közösségek fölbojlása, a fogyasztói jóléttel, a frizsiderszocializmussal kapcsolatos életmódváltás (Veres Péter), az alkoholizmus, öngyilkosság, depresszió terjedése, s persze a határon túli magyarság sorsa – vagyis összefoglalóan a nemzeti kohézió, vagyis az összetartozás-tudat zavarai. Mindezt lelkileg visszavezették (bár nem mondhatták

14 A fogalomról lásd bővebben: PAP Milán: „A nép és a szülőföld igaz szeretete.” A szocialista hazafiság fogalma a Kádár-rendszerben. *Politikatudományi Szemle*. 2013/1. 68–83.

15 Idézi: VASY: *I.m.* 120.

SZABÓ ZOLTÁN

SZERELMES FÖLDRAJZ

NYUGAT KIADÓ ÉS IRODALMI R. T.

Veres Péter

Paraszsors –
magyar sors

MAGYAR ÉLET KIADÁSA

Magyar népiség –

Szabó Dezső: *Az elsodort falu* (1919),
Szabó Zoltán: *Szerelmes földrajz* (1942),
Veres Péter: *Paraszsors – magyar sors* (1944)

ki nyíltan) 1956-hoz, amikor néhány nap szabadság és nemzeti büszkeség után szovjet invázió, majd a Kádár-rendszerrel való kiegyezés és alku következett, ami szerintük megroppantotta a nemzet gerincét.¹⁶

Más megközelítésben a modernizáció által fölerősített problémák kerültek a népiek érdeklődésének fókuszába. A vasfüggöny túoldalán kritikájuk akár baloldali vagy zöld színezettel is rendelkezhetett volna, hiszen például a kisközösségek bomlása és a növekvő fogyasztás kedvelt témája volt a nyugat-európai (új)baloldali és zöld rendszerkritikusoknak. Ám érthető, hogy a szocialista rendszerben ezek a kritikák összefonódtak a nemzeti önvédelemmel és a közösségelvűséggel.

A népi mozgalom a magyarság egységéből indult ki, amit hűen kifejezett Csengey Dénes „Európába, de mindahányan” mondása, továbbá a „levegőosztás” metafora. Utóbbi arra utalt, hogy valamilyen érzelmi ügy kellene, amely összeköti a magyarságot (olyan fajsúlyú esemény, mint az 1945-ös földosztás vagy az ’56-os forradalom és szabadságharc). Ugyanakkor Csurka István „pincérnemzetről” beszélt a Magyar Demokrata Fórum lakitelki zászlóbontásánál, kifejezve, hogy a magyarság gerince megroppant az előző évtizedek alatt. Sem Csengey, sem Csurka, sem a lakitelki alapítók nem fogadták el, hogy a magyarság szétessen egy vékony, előjogokat birtokló csoportra, amely részesül a nyugatos vívmányokból és a nyugati színvonalú jólétből, valamint a nagy tömegre, amely kikerül az addigi korlátozott létbiztonságból. Kiálltak a szociális kohézió mellett, és a nemzet fogalmába magától értetődően a világ egész magyarságát beleértették, hűen Szabó Zoltán emberléptékű nemzetfölfogásához. Ilyen értelemben beszélt Antall József arról, hogy lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke kíván lenni, bár ő már nem tartozott a népi mozgalomhoz.

KONKLÚZIÓ

Mit jelentett tehát a nemzet a népiek számára? A kérdés így, ebben a formában akadémikus. Ahány népi, majdnem annyi válaszkíséret. Arra a kérdésre, hogy mi a magyar nemzet, Szabó Zoltán azt a választ adta volna, amit egyszer már jeleztünk: ott van a nemzet, ahol magyarok egy csoportja összegyűl a magyarság ügyeinek megvitatására. Sinka Istvánnak a nemzet alapja az uradalmi cselédség és szegényparasztság volt. Veres Péter számára a nemzet alapja az alföldi rideg paraszt. Kovács Imre és Bibó István számára: a nemzet a demokrácia tárgya. Németh Lászlónak: a Kert-Magyarország sokoldalúan képzett, tájékozott, ezermester szinten munkálkodó lakossága. Csengey Dénesnek és Csurka Istvánnak: egy hitében megrendült, megroppant gerincű, atomizált embercsoport, amelyből ismét közösséget kell gyúrni. Mindegyiküknek igazuk volt egyénileg, és egyiküknek sem volt teljes egészében. Talán ez a sokszínűség, többféle értelmezés az, ami éles határt von a népiek és más eszmei irányzatok között. Ez teszi a népi mozgalmat a mai napig vonzóvá, kulturális és eszmei értelemben világítótornnyá, ugyanakkor a nemzet ilyen sokféle megközelítése választ ad arra a kérdésre, miért nehéz képviselni a népi örökséget a közéletben, s különösen a professzionális politikában. ■

16 BALÁZS ZOLTÁN – MOLNÁR CSABA: *Irányzatok a magyar politikai gondolkodásban*. Osiris, Bp. 2019. 246. Veres Péter például a Kádár-korszak életmódváltása kapcsán aggódott a kohézióért, s ostorozta a frizsiderszocializmus burkában kialakuló koraszülött fogyasztói társadalmat. Lásd bővebben: VERES PÉTER: *Gondviselő társadalom*. Magvető, Bp. 1979.